

Buda Vára.

En, mint nem kis hegyen (hely)heztetett lévén,
 Tiszántúl szomorú mezőket szemlélvén,
 Magam-is leg-kissebb Leányod : rettegven
 Segétségül lettem rajtad könyörögvén.

Tumultuáriusok.

Önynyuk vétkeinket, mert nagyot vétettünk,
 Mert ártatlan vérre ily gyorsan siettünk,
 Nagy tumultusokat Országban kezdedtünk,
 A mellyért-is méltán végződő életünk.

Tumultuáriusok.

Istenem bocsásd-meg az mi vétkeinket,
 Vedd-bé Országodba bűnös lelkeinket
 Oltalmazd olyantúl az gyermekeinket
 Hogy ne kövessenek ezekben bennünket.

Justitia Austriai Marshoz szoll.

Hégedet fölséges Királyunk ismérlek,
 (Halga)s meg utólsó szavaikat kérlek,
 (Tenék)ed könyörög ez ennéhány lélek,
 (Tudvá)n hogy igazán én is bántam vélek.

V É G E.

GELEJI KATONA ISTVÁN ÉLETE

ÉS LEVELEI I. RÁKÓCI GYÖRGYHÖZ.

KÖZLI

Dr. ÖTVÖS ÁGOSTON.

Korának ezen tudományos férfa született Gelej nevű helységben Borsod vármegyében 1589 körül. Atyját fél éves korában elvesztvén, árvaságra jutott. 1596-b. mint hét éves gyermek tatár rabságba esett, de anyja által egy hónap múlva Szolnokon feltaláltatván, kiváltatott. Tudományos művelődésének egy részét a szántói, gönci, újhelyi, végre a pataki tanodákban nyerte. Már ekkor kitűnő szorgalom és élénk elme

jeleit adván, Beregszászra tanítónak rendeltetett: hol tanítási modorával magát annyira kitüntette, hogy a csengeri zsinat öt Bethlen Gábor fejedelemnek ajánlani nem kételkedett; ki a kitünő ifjat maga költségén a híres külföldi német iskolákra, nevezetesen a heidelbergi akademiába utaztatá 1615. Itt is esze és buzgósága által tanítói előtt nagy becsültetést nyert. Heidelbergből haza térvén, Bethlen Gábor rendelésére, a fejedelem bátyja Bethlen István nagyobb fiának, a nagy reményű ifjabb Bethlen Istvánnak, vagy mint a fejedelem őt nevezni szerette: „*Istóknak*“ nevelését vette át; mely hivatalát nem sok ideig folytatta, mert abba bele fáradván, a fejedelemtől attól való felmentetését kérte. A fejedelem, roppant teendői és a hadi lárma között is Geleji Katona kérelmét meghallgatta, és Morvából Straswicz vár ostroma alól 1621. sept. 30. költ levele által*) őt attól felmentette.

*) Gabriel Dei Gratia Electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Rex, Transylvaniae Princeps, et Siculorum Comes. etc.

Reverende Fidelis nobis syncere dilecte, salutem et gratiam nostram.

Értésünkre lévén, hogy *Gelei*, ki eddig *Bethlen Istók* mestere lévén, attól az állapottól igen megunakozván, a papságnak méltóságos állapotjára kívánczkodik, melyből mi is keglmesen annuálván neki, parancsoltunk, hogy az gyermekkel együtt Kassára feljöjjenek. Felérkezvén azért oda Kassára *Geleit* keglmed a gyermek *Bethlen Istók* mellett való szolgálatból kivévén, *Károlyt* állassa helyébe a gyermek mellé, ki az mi alumnusinkkal együtt gondját felvévén, tanítsák szorgalmasan, míg *Brythi*, ki eddig az Marus-Vásárhelyi mesterséget viselte, az gyermek mellé felérkezik, mert parancsoltunk neki is, hogy annak az scholamesterségnek békét hagyván, az gyermekhez felsiessen; ki elérkezvén, az gyermekre való gondviselést, és tanítását reá bízván keglmed. — Mivel az Marus-Vásárhelyieket sem akarjuk mester nélkül lenni, *Károlyt* substituáltuk helyébe, ha az alatt mást az város nem találhatna. Ha pedig más mestert találhatnak a Vásárhelyiek, *Károlyt* állassa keglmed az kassai káplánságnak tisztiben; *Geleit* pedig mivel ennek utánna udvari praedikátorunknak akarjuk tartani, az papságnak méltóságos tisztire inaugurálja, és szentelje fel; ki azután mi udvari predikátorunk lévén, mind ez, s mind pedig az *Károlyi* káplánsága keglmednek nagy könnyebbségére leszen. Egyébképpen is pedig az gyermeknek mind tanulására, s mind egyéb reá való gondviselésére legyen oly vigyázással, amint kívántatik, kit keglmesen veszünk keglmedtől. Eidem de caetero gratia Regia benigne propensi

Ezután a szelíd lelkű Károlyi Zsuzsánna fejdelemné mellett találjuk Gelejit a szatmári várban; ki a halálos körben sínlődő fejdelemné testi szenvedéseit egyházi beszédeivel és vigasztalásaival igyekvék enyhíteni *). A fejdelemné halála után,

manemus. Datum ex Castris nostr. ad. *Strazsvice* positis die 30-a Septembr. 1621. Gabriel mp. (*Strázsvicz* egy vár Morvaországban a magyar határ mellett).

Ez alá *Bethlen Gábor* fejdelem saját kezével ezeket írja: „*Mi Morva országában szállattunk ki, Szakolcát, Holicsot megvettük, kiknél volt 360 szép frís német gyalog, kapitányokkal együtt az mi szolgálatunkra marasztattuk. Most Strázsviczat vitatjuk, 400 gyalog vagyon benne; reménylünk isten kezünkbe adja. — Az tractátus helyére holnap gyűlnék be, mind a két részről. Mire adja az úristen ő felsége tudja.*

Kegyelmed vigyázzon, és igen szorgalmason értekezzék, az embereknek magok viselése felől is ha mit ki felől érthet, resistálni igyekezzék az ők gonosz ügyekezeteknek, mert innet igen elmentek; és hogy hazójokra való gondviselésre, és szolgálatra intettem őket, engemet meggyűlöltének nem lévén arra semmi kedvek. Kiért ha némelyeket merítnék, bizony én is úgy békellenék meg hogy eszekben jutna az én intésem.

Az eredetiből, mely megvan a károlyfejérvári káptalani levéltárban.

Külcím Reverendo *Petro Alvinczi Ecclesiae in Libera Civitate nostra Cassoviensi Pastori vigilantissimo etc. Fideli syncere nobis dilecto.*

„5-ta Octobris.“ (*Alvinczi praesentátája*).

*) Szolgálatoma tájánlom kegyelmednek; áldja meg az úristen kegyelmedet asszonyával ő kegyelmével szerelmes gyermekivel együtt, kívánsága szerint való sok jókkal, és egésséggel etc.

Kegyelmed levelét vettem, melyben írja kegyelmed, hogy *Demjén Ferentől* levelet küldött volna. Azt nekem uram bizony nem hozta, mert valami levelet uram ő kegyelme küldött tülle, azokat is mind elvesztette. Írja kegyelmed az mostani levelébe, hogy *Geleji* uramat felküldjem, mivelhogy kegyelmed fel akarná szenteltetni; de mivelhogy uram beteges állapotom miatt az templomba nem járhatok, hanem itt magam mellett kell tartanom ő kegyelmét praedikálásnak okáért, ő kegyelme praedikál. Azért uram itt is papok gyűlése leszen, én magam is felszenteltetem ő kegyelmét. Kegyelmedet kérem, hogy a gyermek tanítására legyen gondviselése; *Károlyi* uramat intse, és kérje kegyelmed, hogy ő kegyelme igen tanítsa; az időt hiában ne mullassa. Tartsa meg az úr isten jó egésségben kegyelmedet. Datum in Arce *Szatmár* die 18-a Novembris A-o 1621 kegyelmednek szolgál

Az *F. Bethlen Gáborné*

Cárolj Susanna m. p.

1622. január 2. a fejdelemnek lett udvari kaplánja, kit hadjárataiban is kísért. 1633. július 6. a nagy-enyedi zsinaton közakarattal erdélyi *superintendenssé* választatott, és ezen méltóságban meghalt 1649. decemb. 12.

Az itt bemutatandó levelek Geleji Katona püspökségének korából valók, midőn ötet hivatalánál fogva Erdélyben nem csak a maga egyháza kormányja, és az iskolákra való felügyelés illette; hanem a más hitfelekezetűek egyházi viszonyai felett is örködni és azokba befolynia joga volt. E tekintetben ezen levelek valóban fontos, érdekes, és eddig ismeretlen adatokat tartalmaznak. Látni fogjuk azokból, mily buzgalmat igyekezett a lelkes főpap vallása ügyében kifejtetni; látni fogjuk a fejérvári iskola körüli fáradozásaiban Bisterfeld és Piscator tanárokkal folyt bajoskodásait, melyeket szívre hatólag ír le, s melyek, valamint a tanügyre, úgy azon férfiak élettrajzára is új fényt árasztanak. Érdekesekek más vallások fölötti vélemény-nyilvánításai: melyekben korának gondolkodása módját tekinthetjük kifejezettnek; és azon rendszabályok megemlítése, melyeket Tolnai János és az újtók ellenében követni jónak vélt. Legnagyobb fontosságú azonban véleményem szerint azon emberszeretetet és szabadelműséget tanusító eljárás és okmány, melyet az erdélyi oláhság kivétele tekintetében tanusított, és fejedelmének, az új oláh vladika által megtartás végett, előterjesztett; mely, feltéve hogy elfogadtatik, és e nemzetből sok megrögzött balvéleményt babonás szokásokat kiirtott volna; kérdésnek marad: ha ezen, míveletlensége miatt a törvény által szolgaságra kárhoztatott nép a természet törvénye szerint őt illető jogait nem rég nyerte volna-e meg? Valamint az is eldöntendő: vajon azon okmány pontjainak el nem fogadása, Erdélyre, vagy pedig az oláh nemzetre volt-e nagyobb szerencsétlenség? Mi azonban büszke önérzettel mutathatjuk fel ezen oklevelet, mint új bizonyyságát annak: hogy bármit erősítse-

Külcim: Clarissimo ac Reverendissimo Viro Domino Petro Alvinczi Concionatori Ecclesiae Cassoviensis, Fideli nobis honorandissimo.

„Exhibit. 26-a Novembr.“ (Alvinczi Péter jegyzése).

Leiratott az eredetiből, mely megvan a károlyfehérvári káptalani levéltárban.

nek a magyar elem ellenesei, ezen századokig alacsony állapotban tengődött nép erkölcsi és művelődési hátramaradása, az ő ellenszenvén, nem pedig eleinknek nem akarásán alapult.

Végre Geleji Katona István mint magyar nyelvész is*) halhatatlan érdemet vívott ki magának, s azért leveleit mint az akkori tiszta magyarság példányait, úgy is tekinthetjük. Ezen okok határoztak el engem is, hogy e jeles embernek ezen leveleit a Magyar Muzeumban, mint a tudományosság egyik legilletékesb helyén, közöljem.

I.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime etc. Post humillimam officiorum meorum commendationem etc. Az úr istentől nágodnak minden dolgaiban jó szerencsét, boldog előlmeneget, jó egészséget, hosszú életet etc. szívem szerint kívánok. Tudom, kegyelmes uram, megírják mások is nágodnak, de én is akarom nágodnak értésére adni: hogy az *oláh püspök***) tegnap négy óraköz tájban délután sok sínlése után meghalt. Azt hiszem: hogy a subtractiót, s a divisiót a körülötte levők nem kevéssé exerceálják, de arra nekem kicsiny gondom; hanem a successor felől kellene inkább gondolkodni. Tudom nágodot meg fogják egynehányan találni, akik vágnak e tisztre; de olyannak kellene kegyelmes uram adni, aki ugyan tudna valamit, annyi sok ezer lelkeket nem kellene valami tudatlan emberre bízni, mert azok is ugyan emberek, ha balgatagok is; és nágodnak mint keresztyén fejedelemnek incumbál, tisztje és conscientiája szerint azoknak is lelkekre, amennyiben lehet, s amennyire azok az ostobaságban megáltalkodott emberekkel bevétetheti gondot viselni. — Havasalföldébe ment Csernátoni uram egy apátur szabását (igy!) aki görögül is tud, itéli;

*) Egy magyar nyelvtant adott ki ily cím alatt: *Magyar Grammatikácska: avagy az igaz magyar írásban, szóllásban megkívántató egynehány szükséges observációk.* 1645. esztendőben.

**) *Genedia Georgiu Brádi* nevű püspök. A balásfalvi 1842-kí papi Schematismus VII. lap. és a Bécsben 1850-ben megjelent „*Documenta Istorice despre Starca politica si Jeratica a Romaniloru din Transilvania.*“ Az az: „*Historiiai oklevelek az erdélyi oláhok világi és egyházi állásáról.*“ (111. lapon ezen Brádi György oláh püspöknek halálát 1639-re teszi).

negyed, vagy ötöd napon bejő, ennek holtát megértvén : mivel ez is aspirál a successorságra ; ha valami olyas volna, talán jobb volna azt substituálni ; mint valamely *oláh babonáskodásban megrögzött együgyű embernek* ; mert itt ez országban én köztök arra valót nem hallok , s jobb is volna talán kegyelmes uram a *görög* , mert még sem szintén olyan *corrupta a görög vallás* , mint ez az *oláh* , mely nagy részint csak *merő superstitio* ! Meg kellene kegyelmes uram examinálnunk a hitnek ágazatiról elsőbben, s ha méltónak, és elégségesnek itélnök reá lenni, úgy kellene sub certis conditionibus a tisztet reá adni, mint a másakra ; noha az is *nyavalyás, kit tartott meg, s kit semmire sem* ; amikor pedig osztán a lenne kegyelmes uram, valaki illendő találatván, ugyan so-lenniter kellene talán nágodnak praesentálni, s statuálni, az *oláh esperesteket mindenfelől begyűjtven*, és azok előtt kel-lene nágodnak a conditiókat elolvastatni, s valami informatio felől való parancsolatot nekik promulgálni ; *ha ki reá nem menne, tennék paraszt emberré*, mert bizony kegyelmes uram, félek rajta, hogy az úristen mitőlünk veszen számat érette, ha ezeket a *balgatag embereket is negligáljuk*. Amire veheti nágod őket, jó ; s ha ugyan megkeményítik magokat, ha nem leszen mód benne, nágod *isten előtt lelkét megmenti, ök pedig magok menthetetlenek lesznek*. A gyűjteményével jobb volna valami hasznos könyvecskéket nyelveken nyomtattatni, hogysemmint partitában hagyni, főképpen ha atyjafainak nem hagyta. Mindazonáltal a nágod kegyelmessége ; én csak akarám nágodnak ezeket suggerálni, noha tudom nágod magától is ezeket bölcsen meg tudná gondolni, sőt talán immár el is gondolta régen. — Kegyelmes uram, *Háromszéken, Árkoson, Köröspatakon, és Kálnokon kezdettek az ariánusok közül ugyan felesen religiónkra térni*, és immár alkalmas üdőtől fogva praedikátorokat jártatok be renddel közéjük, szaporodnak istennek hálá, de a nagyobb rész felette igen fenekedik reájok, szidalmazták, káromolják, fenyegetik, s minden bosszúsággal illeték őket, noha meghagytam, hogy inquiráltasson a senior felőle. Nágod méltóztatnék őket protectiója alá venni, és egy erős protectionalist nekik adni, hogy a melylyel el legyenek, s senki lelkiismeretét ne sértgessék, hanem akik

vallásunkra állottanak közüllök, szintén olyan igazsággal éltessék, s becsülettel illessék, mint a magok feleit; akik pedig megtérendők lesznek is, őket ne fenyegezzék, sem vallásunkon levő praedikátornak tanítására való járástól meg *ne tiltásák birsággal, vagy mivel*; sőt ha valami aféle tilalom közöttök volna is, invigoráltassék, mint a mely nyilván az unio ellen vagyon; akik pedig hozzánk térnek, tehát magok vallásán lévő tanítónak adhassák a bért stb. Mely ha lenne: kegyelmes uram, rövid időn praedikátorokat szállíthatnánk be közzijek, s a szerint az úristen megvilágosítná a többit is; nagy három roppant helyek azok kegyelmes uram csak egy szélteben közel egymáshoz, kár hogy *az a dögleletes tévelygés borította el őket. Bodola* felől még eddig, kegyelmes uram, semmit sem értheték.

Isten megáldja nágodat kegyelmes uram érette, hogy az *enyedieket* nágod megriasztotta a kastélyok építése felől, mert azok magoktól semmit sem inditanának. Én örömost véghez vitetem a reánk háramló részt; meghagytam a tisztartónak, hogy követ hordasson, meszet égettessen, és ő legyen első kezdő is benne. Az úristen nágodat szent lelkének általa naponként bírja, igazgassa, szent, hasznos, üdvösséges, és minden dicséretes, épületes való dolgokra, amely jó végre éltesse is ő szent felsége nágodat szép vénségig fíjárt az úr Jézus Krisztusért Ámen. — Albae anno 1640. 4-a Septembr.

Nágodnak alázatos káplánja

Geleji István m. p.

Jegyzés: Rákóci ekkor Görgényben volt. — Az *eredetiből* károlyfvári Batthyány könyvtár Nro 5. IV. 4—253. sz. alatt.

II.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Post humillimam Servitiorum etc. — Az úr istentől nágodnak lelki, testi jó áldomásokkal, s minden istenes szent igyekezetében való boldog előlmenetelt kívánok. Nágodban kegyelmes uram, az isten tisztességének, és igaz ismértinek elől gyámolításában való nagy járó buzgóságát, és serény forgódását immár az eventusból eléggé eszünkbe vöttük, és ugyan kézzel meg-

tapasztaltuk. Az úristen testében, lelkében, mind ez, mind a következő életben áldja, és dicsőítse meg nágodat érette. A minemű *oláh kaluger, vagy apátur* felől nágodnak mások commendatiója után minap írtam volt, immár kegyelmes uram az jelen vagyom: *jó korbéli, tisztos ember*, volt szemben velem; az aki ott benn a bibliát, és egyéb könyveket oláh nyelven nyomtatta; egész *typographiája* vagyom, ez előtt is járt be ide; nágodnak is vagyom *salvus conductussa* nálla; a tiszt-ség adta volna. Azt hiszem praefectus uram is írt nágodnak felőle. Hogy értelmét explorálhatnám, im egynehány kérdés-kéket jegyzettem volt le, hogy írásban jelentse azok felől való értelmét; minthogy csak postán jött, és sietett, csak rövideden resolvált reájok, értelmét mindazonáltal eléggé exprimálta; mentette azzal magát, hogy ököztök nem igen vagynak eféle vetélkedések, és ő mostanság az ő könyveikben ezek felől nem olvasgatott, de csak ezeknek a *kérdéseknek magyarázatjával is ugyan világosodott az elméje*. Csernátóni uram volt a tolmács, s ugyan ő kegyelme is fordította ígéről ígére arra feleletét. Némely punctumokban közelebb járnának a pápistákhoz, mint mihozzánk, az ő írása nélkül is tudjuk; de némelyekben ismét mihozzánk közelítenek: ígéri magát a tőlünk való tanulásra, és az imez amoz *babonáskodásoknak letétetésére*, ha a nágod kegyelmességéből a tisztet obtineálhatja. Az oláh papok engemet hamarság találtak vala meg levelekkel az *hátszegi esperestjeknek* promotiója felől, de azt magam is tudom hogy *hitvány ember*; nem volna kedvek más országbeli vládikához. Ők azt vetik okul: mert *gyűjtéményét kitakarítja az országból*, de főképen az vagyom benne: hogy félnek valamit keménységétől, és köztök való újítástól; hanem *ők magok félét kívánnának, a kivel lábaslag ülhetnének*. Más is vagyom: egy *moldvai, Iván vajda* által akarja, amint értém, nágodat megtaláltatni, de nem ér ezzel, amint mondják. Én meghagytam az oláh papoknak, hogy vládika-választásban nágod híre és engedelme nélkül meg ne induljanak, de azt nem is mernék megpróbálni. Ennek a könyvek nyomtatásában jó módja lenne, ha a nágod kegyelmessége járulna hozzá, és a vajda is kibocsátaná; az oláh papok *kevély embernek* vádolják énelöttem, de a tisztviselőhöz az illik

hogy *graviter viselje magát*, mivel a nimia familiaritas contentumst szerez. Noha kegyelmes uram, munkámnak hátramaradásával leszen, mindazáltal ha nágodnak ugyan az kegyelmes tetszése, hogy Monostorra menjek a meghatározott üdöre, kész leszek elmenni, ha addig valami nyavalyám nem találkozik. Ezt én itt várakoztatom addig, míg nágod nem parancsol föléle, adjunk-e valami reménységet neki, és küldjük, vagy vigyük-e ki nágodhoz, vagy ne?

Jól vagyon kegyelmes uram a parancsolat írva, alázatosan megszolgálom nágodnak; én is beküldöm az párját a mi seniorunknak, hagyd lássa ő is, és vigyázzon az szerint arra, leszen-e foganatja? az inquisitióval megírtam, hogy siessen.

Fülhegyen értvén kegyelmes uram, hogy a bodolaiak az *Béldi uram* praedikátorának kemény tanításában megütöztének volna, magam igen szép instructiót adtam mind szóval, s mind írásomban neki, mily csendesen viselje magát közöttök; nagy dolog, ha meg nem tartotta; de még bizonyoson a dolgot circumstantiáival együtt nem tudom, rövid nap megértem, mert az egyik deakonust oda bocsátám szülői látogatni, és voltaképpen informáltam . . . mint procedáljanak a dologban, ha még nem is desperatum a dolog.

Megérkezének kegyelmes uram azok a két alumnusok, akiket vártam, békével; jó két atyafiak, ha isten élteti őket, jó tanító emberek lesznek; egyikét Vásárhelyre adám scholamesterségre, még a másiknak helye nincs; mert a dézsiek nem győzők, a *gonosz emberek* várni; és csak egy scholabeli gyereket kellették közéjük adnom, beszállítom a collegiumban, tanítson egy classist e télen, ta vaszra isten azt adván érnünk, egyikét ki kell mendikásságra adnunk, ha a kolosvári uraiméknak nem kell a mostani mesterek praedikátorságra, mivel a harmadik papjok meghala. A deákok elindulását nem tudván kegyelmes uram, ha elmentek-e ez üdöröl, én is nágodtól várván, nem indítam el a kolosvári leveleket, ... penig nyavalyás, mint *Tamás* uram írja.

A belgák transigáltak a dánussal; ugyanazokkal jöttek ezek által, akik a compositiót tractálták, azelőtt lőtt contentus, mert a belgák oly készülettel voltak, hogy ha kívánás

szerint ököet el nem bocsátja, másképpen is által menjenek rajta stb stb. — — — — — A londonumi tumultus felől való hír igaz, kegyelmes uram. Keresztyénül cselekedett nágod, kegyelmes uram, hogy a *babonáskodásokat a jezsuitáknak, barátoknak nem nézte!* ne láttatott legyen nágod, nézésével javallani; mert az istent nem csak szüvel, hanem külső magaviselésével is kell tisztelni keresztyén embernek. Már Haaman az istent megismérvén, mindjárt eszében vövé, hogy bűn öneki többé bemenni az ő urával, a királylyal, az Rimmon bálványának templomába, és bocsánatot kért Elizeus prophétától, ha valamiként be kell urához való hűségéből menni.

Az *jezsuiták*, kegyelmes uram, gyakorta más vallásu embereket jelen lenni látván, *vallásoknak otrombaságát* igen elcelálják, és nyelvekkel velek úgy beszélnek, amint elméjükkel értik; itélem: *Vásárhelyi* uram is, mint okos, régi ember azt observálta; de *a harist a maga nyelvén fogják meg*. Az úristen nágodot éjjeli nappali könyörgésünkre tartsa meg érettünk, szent tiszteletének öregbitésére, sok jó esztendeig kívánatos egészségben, és boldog szerencsés országglásban fiáért az úr Jézus Krisztusért Ámen. — Albae Anno 1640. 13-a Septembr.

Nágod alázatos káplánja

Geleji István m. p.

Jegyzés. Rákóci ekkor Görgényben volt. — Az *eredetiből*. — Batthyány könyvtár Nro 5. IV. 4. 254. sz. alatt.

III.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. etc. Alázatos szolgálatomnak ajánlása után, kívánok istentől nágodnak minden lelki, és testi jókat nagy bővséggel megadatni. Istennek hála kegyelmes uram, nem volt igaz, amit a Bodolai állapot felől csengetnek vala, hanem igen boldogúl, és kívánságunk szerint succedált. Amint tudom, hogy *Béldi János* uram nágodnak megírta, mert amint nekem mind ő kegyelme, s mind a praedikátora írja, azok minden kényszerítés nélkül, csak a praedikátio-hallásra, mind megtértenek, és *kezeket beadták önkényesen*, minekelőtte *Béldi* uram előlhívta volna őket, a praedikátorhoz gyültek, és szót adtak neki,

hogy legyen ő papjok, mert ők igen szeretik a tanítását, s úgy szedte aztán be *Béldi* uram a kezeket. Immár kegyelmes uram, kelletik-e kommissáriusoknak oda menniek, vagy nem: a nágod böles ítélete. Kivánságok kegyelmes uram, az embereknek *három*; melyekre talán annuáltak is rész szerint, minthogy én is úgy instruáltam volt őket: *egyik, hogy a bőjtöt hagyják meg nekik; másik: hogy a szentek üdnepét megüljék; harmadik: hogy oltárokat ki ne hányák.* Ami az *elsőt* nézi: *erővel mi húst vellek nem étethetünk!* üdövel az isten igéjéből jobban megvilágosíttatván, magok elhagyják. Az *üdnepet* *Béldi* uram megengedte nekik; hogy neki se szolgáljanak azokon, míg *pápista tisztartója* *leszen*, talán addig meghagyja nekik, de ha más lesz? alig hiszem. Ám jelentse meg kegyelmes uram a praedikátor nekik a praedikatio után kívül a cinteremben a kalendáriumból mikor micsoda nap esik, aminthogy több helyeken is engedtem azt meg a gyengékért, mert csak ezért is egynehány faluk hajlottak volt a pápistaságra a felső üdőkben, hogy az üdnepet nekik meg nem hagyták; de én azért nem *hagyok egy falut is elszakadni*, noha a *praedikálószékből* *nem engedem, hogy meghirdessék*; arra is talán reá mehetni kegyelmes uram egy időig, hogy ha hét-főn, vagy kedden, vagy csütörtökön, vagy szombaton esik valamely szent napja, a szerdai vagy pénteki praedikatio helyett pradikáljon azon a napon nekik a praedikátor egyszer, de nem az *üdnepről*, sem nem *arról a szentről*, hanem akármi *közönséges szent materiáról*; a földesúr engedi-e aztán nekik megülniük dologtétel nélkül, vagy nem? ő dolga; ha nágod is javallja: mert nehéz egyszersmind mindent elhagyni vélek, főképpen holott azok az előtt is nem szintén miénk, hanem *lutheránusok* voltak, és a százszokhoz tartottak, akik az apostolok napjait, és egynehány szenteket azokon kívül is megültek. *Oltár három vaggon* kegyelmes uram, talán rontsák el a kettőt; az *egyik ha valameddig megmarad is, míg a szivekből ki nem rontatik az ige által*, *hogysem meghasonljanak.* Az *képek*, és egyéb *páplistai eszközök* felől consulálnak ő kegyelmek mit tegyenek vélek; tetszik *Béldi* uramnak, hogy eladják őket Csikban, s az árrával építtessék a templomot, de én *illetlennek ítélem* lenni, hogy mi azokkal kereskedjünk;

holott az isten az ő népének mindenütt azt hagyja, hogy a bálványokat elrontsák, és megégessék : ha az *ebnek*, és *paráznának* bűnét nem hagyta bevinni az ő házába, sokkal inkább nem a bálványnak ; és az istennek házat nem bálványok és bálványozó eszközök árásával, hanem igaz, és szabados keresettel kell építeni ; hogy megégessék, talán a sem szintén illő, mert nagy lenne a füstje, hanem talánrakják be valahová, s aki kéri, adják neki, noha épen ez alkalmatosságot sem kellene senkinek a bálványozásra adni. Nágod is adjiciálja bölcs ítéletét. A pápista pap egészen kívánja az esztendei bért, mivel ötet esztendőre fogadták volt ; megis ígérte volt *Béldi* uram, csak menjen el jóképpen, de ismét meg talált reá haragudni, s kétfelé akarja szakasztani ; én oda adnám neki, csak menne dolgára mentől hamarább, csak hogy talán ő kegyelme nehezteli a magáéból a praedikátorát táplálni, míg a falutól a bért percipiálná ; megnyerné törvénynyel a pápista pap az egész saláriumot, mert nem ő hagyja el őket, hanem ők ötet ; de ítéljen nágod e felől is ő kegyelmének, és intse praedikátorához való liberalitásra, mert azok a *székelyek igen magok szeretők*. A templomot rég megnyitották, talán *propter nullius esse!* nem ártana kegyelmes uram kommissáriusoknak menniek be, és azok assignálnák nekünk a templomot, és a parochiát, hogy lenne legitime, és az ország artikulusi szerént, ne patvarkodhatnának a *pápistas uraim*, hogy az unio ellen lőtt ; mindazonáltal a nágod bölcs ítélete. Filiálisa is vagy on kegyelmes uram még, de azokkal a takarodás miatt még nem transilgáltatott ő kegyelme, de azt hiszem, hogy a sem szakad immár el a mater ecclesiától. Egy akadályt látunk kegyelmes uram, hogy a három hét nem elég a dolognak véghez vitelére, a maga praesentiája kegyelmes uram igen szükséges, mert a templomot meg kell a bálványozó eszközöktől tisztítani, a pápista papot be kell onnan beszélleni, a parochiaház körül építés kell, a filiálist is meg kell téríteni stb. Nágod azért méltóztassék kegyelmesen elegendendő időt ilyen szent dolognak véghez vitelére *Béldi* uramnak engedni ; ha elkezdték immár, ugyan menjen jó móddal véghez, ne maradjon félben ; azt hiszem : nágod *igen keveset érne az ő kegyelme szolgálatjával maga mellett, ott nagyobb, és szüksé-*

gesb dologban szolgálhat nem csak nágodnak, hanem főképpen istennek. Az úristen a nágod fejedelemségét ezzel is megáldotta, hogy ilyen igen szaporodnak az ecclesiák alatta, mely bizony nem kicsiny boldogság; immár csak az *oláhokat* vehetné nágod valamire. Én elhittem, hogy abban is megáldja isten a nágod jó igyekezetét. — Nágod megbocsásson, hogy ennyi sok írással bántom nágodat. — Az úristen nágodnak napjait sokasítsa, szerencsáját nevelje, és elméjét szent lelkével naponkint mind arra bírja, igazgassa, ami ő neki dicsőséges, és az embereknek penig üdvösséges. Amen. — Albae Anno 1640. 14. Septembr.

Nágod alázatos káplánja

Geleji István m. p.

Jegyzés. Az eredetiből. — Károlyvári B. könyvtár Nro 5. IV. 4. 255. sz.

IV.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. etc. Az úristen nágodat jó egészséges hosszú étellel, és boldog országlással szent fiáért áldja meg. Az nágod kegyelmesen írt levelét im ez előbb adták meg, melyből a nágod kegyelmes tetszését jól értvén, én is azon leszek mentől jobban concludálhassak vele, mivel isten tisztességére, és sok lelkek üdvösségére nézendő dolog. A hátszégi esperestet belé hagyták az oláhok, hanem itt a klostromban vagyon egy *Popa Stefan*, immár ezt kívánnák, de nem tud semmit; ezt az itt a városban levő oláh emberek azt mondják: hogy acceptálják, de ez nem őrajtok áll; mire vihessem, nágodnak osztán megírom. Itthon maradásom felől való engedelmet nágodtól alázatosan vöttem. *Csulai* uram énnekem semmit sem írt, s bánakodom is, értvén a *Bisterfeldius* uram hivatalját (elhívását): az ő kegyelme *elméjének igen megártott az odavaló peregrinatio*. Én nem tudom: ő kegyelmének itt is micsoda szüksége legyen; mert mentől jobban lehet, úgy keresem ő kegyelmének kedvét; nem is itélem, hogy ő kegyelme méltán állapotja felől panaszolkodhassék, hanemha ő kegyelmét a házasság *viselné*; mert jelentette nekem is „*sub rosa*“, hogy egy fő embernek, kit jól ismertem *Hajdelbergában* — az elector consi-

liáriussa vala, — *Camerariusnak* hívják, vagyon egy embernyi ember (így) leányja, s azt megnyerhetné; én eléggé biztatám nágod kegyelmességével, hogy nágod abban is módot keres, hogy *ide hozattassék tisztességesen, csak legyen kedve a leánynak, s a szülőinek red.* Nagy *consiliarius* ember vala akkor is az apja, hihető hogy eddig többet tanult. Míg *Piscator* urammal *a hely felett concertálnak*, addig nagyobb kedvetlenségét láttam; most már megalkutottam (így! azaz: kibékéltettem) ő kegyelmeket; nem tudom, mi idegeníthetné ő kegyelmeket, hanemha az szegény *Alstedius* uram maradékára való gondviselés támasztaná nemzetsége közzé való menetelét. Mit ígérjünk neki, kegyelmes uram, én nem tudván, nágod az isten dicsőségéhez való buzgóságából fejedelmi kegyelmességével demandálja, s ha lehetséges ugyan szegezze le itt, hogy minden oda való vágyódását letévén, csendesebb elmével, de jobb kedvvel munkálkodhassék az ifjúság körül. Én egynehányszor kértem, hogy az *öcscsének írjon, és hívja ide*, amit neki ígért megadjuk, el is jönne most, míg másuvá nem ígérkezik; azt mondják a mostan haza jött atyafiak, jó, sérény, éles elméjű ifjú legénynek mondják lenni. *Keresztszegi* uram abban a levelében, melyet mostan a pósta a nágod levelével hozott, jelenti: hogy a könnyen való elválasztással az emberek gonoszúl élvén, a tisztátalan életre annál nagyobb szabadságot vesznek, melyet ő kegyelmek is megorvosolni akarván, örömet egyet értenének vellünk abban is, végezték azért, hogy november közepe táján *Váradra* gyülekezzenek, s kívánják, hogy mi is követünk által abbeli tetszésünket vellek közöljük, ha illendőnek ítéljük, hogy a végre öszve gyűljenek, és a Tiszán túl való uraimat is általfárasztásuk. Erre énnekem a senior uraimat egynehányad magokkal convocálnom kellene, hogy elsőbben egymás között diskurálván tudnánk legátusainknak illendő instructiót adni, de most szintén nem lehet; más az, hogy én majd nem itélném kegyelmes uram csak azt, ha több egyéb nincs, elégséges oknak lenni, hogy olyan universális és *nationális synodus gyűjtessék redája*, elvárhatnak ő kegyelmek a generális synodusnak szabott idejét, nem volna szintén olyan nagy *periculum in mora*, s akkor *concludálhatnának* felőle. Mi is bizonyos atyánk-

fiai által közölhetnök ő kegyelmekkel tetszésünköt, mert eféle renden kívül való synadolást ki egyre, s ki másra magyarázza; tavaly, vagy harmad éve is ő kegyelme úgy gyűjtötte volt az uraimat össze; a Tiszán túl való fél is által hivatván; minket mindazonáltal posthabeálván, az ottan egynehányok között való összeszövetkezés, és a pietásra való magok kötelezések felől, amelyet immár a *jezsuiták penna hegyére vettek, és religiónk gyalázatjára fordítottak: felismerve az magunk között való scissióra magyarázván*; de még arra is vélnék aféle gyülekezést az ellenkezők, ami felől mi csak nem gondolkodnánk is, és ha mi azonban találna lenni, mindjárt arra vélnék, hogy a predikátorok abban a zsinatban koholták; ő kegyelme írja: hogy az elmúlt synodusokban semmi bizonyost nem végezhettek magok között felőle, minékünk istennek hála vagyon bizonyos deliberátumink immár a felől, csak tarthatnánk meg a sok reánk erősödő, és tompoló interpellátorok, és az embereknek engedetlen keménységek miatt. — Szorgalmaztatja ő kegyelme a feleletet, de én addig ő kegyelmének reá magamot nem resolválom, még a nágod bölcs ítéletét is nem veszem; bannám ha a *Kún István* *) uram divortiumját ő kegyelmek ami consensusunkkal szépítenék. Végezetre kegyelmes uram ez levelem vivő enyedi ember jelenti: hogy a nágod kegyelmes resolútiójához képest, melyet mellette való supplicációmra tött volt Veresmarton, már ugyan jó üdöje peressének propositiójokat meg nem hallotta, a melyért ad quindenam, mely sz. Mihály napján leszen, exequálnak rajta, melyet magam is szégyenlenék, mivel rész szerint én tanácslottam neki, hogy törvényt a külső széken üljön, mivel ecclesiasticum acquisitumát keresik, de én immár nem gondolnék vele, ám hallanám meg feleletét adversáriussának a bíró székén, hiszen appellálhatna onnan, ha nem szeretné, az udvarbíró székre, csak immár meg ne károsodnék. Nágod méltoztassék, kegyelmes uram, egy mandatumat adni az enyedi bíróra, hogy azért az első feleletnek meg nem hallásáért, meg ne károsítanak, mert a

*) Rozsályi Kún Istvánnak nejétől Szécsi Máriától való elválasztását.

nágod kegyelmes resolutiójához való biztában cselekedte, mely ez : hogy a *res mobilis-ből* meglehet (tudniillik az ecclesiának) *disponálni*, ha azelőtt ususban volt; ők azt mondják, hogy nem volt ususban; de én ugyan ott magok városabeli példából megmutathatom, hogy volt! azért hagyjanak ő kegyelmek terminust nekik, amelyen feleljenek össze; ez is hallja meg a propositiót, és ha kívánja a deliberáció után bocsássák appellációra; alázatosan megszolgálom nágodnak. Azt hiszem a Bodolai dolod felől való leveletem nágodnak eddig megvitték, nágod committáljon *Nemes Tamás* uramnak föléle. Tartsa, és éltesse az úristen nágodat nemzetünk javára, és anyaszentegyházának épületére szép vénségig életben, egészségben fijáért, az úr Jézus Krisztusért Ámen. — Albae Anno 1640. 21-a Septembr.

Nágod alázatos káplánja
Geleji István m. p.

V.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Isten nágodat mind ez jelen való, s mind az következendő életnek boldogságára szolgáló jókka áldja, és látogassa meg. Noha kegyelmes uram, én szóval az *oláh papot* sokáig examináltam; s mire menjen, s mire nem, alkalmasint eszemben vöttem; de mivel, „*verba volant, scripta manent*“, amint mondják: hogy nágod is láthassa a conditiókat, a mineműket felgondolhattam, ugyan hosszú rendben eleibe írtam, melyekre mint resolvált legyen? im nágodnak elküldöm. Nem lelhettem meg! olyat, kegyelmes uram, nem találhatni, aki religióját in fundamentalibus változtassa; ez is arra semmiképpen nem mehet, mert úgy ötet excommunicálná a patriarcha, a vladikaságra felszenteltetni nem engedné, az oláhság is be nem venné, sőt ha közijek kimenne, ki tudja, mi is esnék rajta, és így semmit sem efficiálhatna; minekünk kegyelmes uram, úgy tetszik: hogy *elég ennyire venni egyelsöben, ha ezeket a superstitiókat a vak községgel elhagyathatnók*; azonban az úristen őket jobban világosítván, idővel többre is vehetnők; főképpen hogyha schoolában tanulván gyermekik, a deákságban valamit épülnének, mert egyszersmind mindent elhagyatni velek nehéz, sőt le-

hetetlen; mint az egyéb nemzetségeknek megtéréseknek példájok bizonyítják. Én a *szenteknek, és a képeknek tiszteletében, és a szent léleknek származásán kívül az igaz görög vallásban alig látok több különbséget a hitnek ágazatiban mitőlünk; hanem inkább, mind csak a külső rendtartásokban és ceremoniákban vagyon a különbség*, amelyeket ez semmivel egyébbel nem tud állatni, hanem csak az ecclesia szerzésével, mint a pápisták. — Oláhat, kegyelmes uram, én nem tudom, hol kaphassunk csak ilyet is, mert aki tiszta görög, bár tudósabb legyen is, de ha oláhul nem tud, hiában; a pedig csak ennyire is menne, vagy nem? kétség. Vannak e mellett, azt mondja: jó görögök is, akik deákul is tudnak, kiket mellette tart, hogy tanítsanak, ha lesz kiket; maga is görög fiu ugyan, de kicsiny korában költ volt ki Macedoniából és megfedkezett (Elkopott. Összesen 6 szó olvashatlan). Im-már nágod lássa kegyelmes uram, conferálja-e neki a püspökséget, vagy nem; én mi legyen a szívén nem tudom, s mint feleljen megfogadássának, nágodat felőle nem assecurálhatom. Azt tartom: hogy soha maga erejétől nem lehet, ha nágod autoritássa melléje nem járul, és a külső tiszteknek segítségek. Ha immár ennyire examináltuk, s a reménységtől viseltetvén ennyire várakozott, ha valami egyéb nem ob-stál, az én kicsiny tetszésem szerint kegyelmes uram nágod méltóztatja a tisztre, mindazáltal a nágod kegyelmessége. Ha a nágod kegyelmessége hozzá járulna, be kellene szállítani a klastromba, mégis hagyd inkább édesednének hozzá az oláh kalugerek, és kaptálnák jövő barátját (barátságát), mint következő praelátussoknak, és egyet mássát hozathatná be az Oláhországból, sőt ordináltathatná az havasalföldi érsekkel; (magát) egy oly alkalmatossággal oztán nágod is itthon levén, hirdetne közönséges gyűlést az egész országban levő oláh papoknak, amelyben amiket nágod akarna nekik promulgálhatna, melyre az úristen nágodat segítse szeretett fíjáért az úr Jézus Krisztusért. Ámen. — Albae Anno 1640. 24-a Septembr.

Nágod alázatos káplánja

Geleji István m. p.

Az eredetiből. Kfári könyvtár Nro 5. IV. 4. 259. sz. alatt.

Egynehány punktumok, amelyekre Milovitius uramnak hittel kellétik magát kötelezni, hogy ha a mi kegyelmes urunktól a vladikaságot meg akarja nyerni.

1. Hogy itt maga mellett, vagy ahol alkalmasnak ítéltetik egy jó *oláh scholát* erigáljon, amelyben két, vagy három deákul, s görögül és oláhul tudó értelmes tanító mestereket tartson, akik oláh gyermekeket és iffiakat mind a deákságra, s mind az keresztyén vallásra tanítsanak.

2. Hogy *typographiát, és typographus legényeket* tartson, kikkel mind az ő ecclesiájoknak, s mind scholájoknak épületére kívántató szükséges könyveket nyomtattasson.

3. Hog az *idegen nyelven való birbitelést az alatta leendő papokkal elhagyassa*, hanem minden isteni szolgálatot velek a paraszt község előtt magok nyelvén, azaz : *oláhul, tétessen.*

4. Hogy minden vasárnap kétszer : szerdán, pénteken *oláhul* egyszer egyszer predikáltasson.

5. Hogy *ami mindennapi könyörgésünket*, mind a reggelit s mind az estvélt *oláhra* fordítatván leírassa, kinyomtattassa, és minden helyeken az ő gyülekezetekben elmondassa.

6. Hogy a mi *oláhra fordított énekinket*, melyekkel a Kárán-Sebesiek, és Lugosiak élnek, leírassa, kinyomtattassa, és gyülekezetekben minden nap predikáció könyörgés előtt, és után énekeltesse.

7. Hogy immár *oláhul fordított katechizmusokat kinyomtattassa*, és a gyermekeke, s leánykakat szabott órákon reá taníttassa.

8. Hogy az *úr vacsoráját borral és kenyérrel külön*, nem együtt kalánnal, amint ők szokták, osztogattassa, hanem a kenyeret kezekbe adván szárazon ; a bort pohárból itassa.

9. Hogy annak igaz végét és hasznát a községgel jól megértesse, melyet mi töllünk megtanúlhat, ha nem is tudja.

10. Hogy az értelem nélkül való *kisdedeknek az úr vacsoráját*, amint szokták, *ne adassa*, hanem csak az öreg értelmeseeknek, akik magokat megpróbálni tudják.

11. Hogy a keresztséget a Krisztus szerzésének együgyű formája szerint szolgáltassa ki : a gyertyázást, olajozást, és

egyéb pápistai toldalékokat letevén ; hanem kereszteltessen csak tiszta vízzel az atyának, a fiúnak, és a sz. léleknek nevében.

12. Hogy a templombeli misélést, füstölést, csengetést, és egyéb aféle pápistáktól maradott babonázást elhagyassa.

13. Hogy a mankókra való támaszkodást az oláhokkal elhagyassa, hanem mindenütt a beszerikákban (templomban) ülő-székeket csináltasson mind férfiaknak, s mind asszonyi állatoknak, és az istennek ígését vesztve végig hallgassák, a könyörgésen pedig letérdepeljenek.

14. Hogy több közbenjárót az egy Krisztusnál isten és emberek között lenni ne tanítson, hanem minden szükségeket csak az egy Jézus nevében kérjék az istentől ; a megholt szenteket pedig, és a szent angyalokat ne imádják, sem velek magokért az isten előtt ne törekedessenek, az istennek nyílván való tilalma ellen.

15. Hogy a halottakat keresztyéni együgyű formán temettese ; énekszóval, predikálással ; gyertyázás, tömjénezés és egyéb babonás ceremonia nélkül, melyekkel az apostolok idejében nem éltek ; uti költséget, eledelt, és egyéb egyet mást a koporsókba tétetni ne engedjen.

16. Hogy a cinteremekben halottjok temetsége felett való gyertyaégetést, vajdagatást, a megholtakkal való beszélgetést, és a komondorazást etc (így !) a balgatat községgel elhagyassa.

17. Hogy a képek, és az útfeleken felállatott keresztek előtt való letérdeplést, fesszengést, és azoknak ölelgetéseket, csókolgatásokat az papok által a községtől megtúltsa, mert az isten azt világosan tiltja.

18. Hogy a böjtölés felől úgy instruálja és tudósítsa az alatta levőket, hogy abból üdvösségeket ne várják, sem nem a végre böjtöljenek, mintha az által bűnök bocsánatját érdekelhetnék, hanem csak avégre, hogy az istennek buzgóságosban könyöröghessenek, mert a könyörgés nélkül a böjt sem mire kellő. Ne is állítsák pedig, hogy a hús tisztátalanb volna az egyéb eledelnél ömagában ; mert a tisztának mindenek tiszták, ha hálaadással vétetnek.

19. Hogy a pénteknek megállítását az országban szerén szerte az oláhsággal elhagyassa.

20. Hogy csak egyedül az *istennek nevére eskessen*, s nem penig a szent emberekére, és egyéb teremtettt állotakéra.

21. Hogy a *pümkösti királyné asszony tételt*, és a *korica-soknak* táncolásokat közönségesen mindenütt elhagyassa.

22. Hogy a *házasok esketésében a méz-nyalítást* letétesse.

23. Hogy a házasokat, akik jelen vannak, egymástól el ne válaszssa; hanem *aki érdemli, fegyverrel választassék el*, (igy!) *a jámbornak felszabadulássával*, a hitetlenül elhagyatottoknak mindazáltal üdövel szabadságot adhat.

24. Hogy az *orthodoxus magyar püspöktől függjön*, egyből másból töle értsen, s ezeken kívül is ha mi oly illetlen dolognak és abususnak tétele felől töle megintetik megfogadja; valakik az alatta levő papok közül *magyarokat vagy házasságra összeeskütnék*, *vagy egymástól elválasztanak*, *vagy gyermeket keresztelnék*, *vagy temetnek* etc. etc. akár minemű mentséggel éljenek, minden *engedelem (kegyelem)* nélkül *tisztekből leve*se. — Actum Albae Anno 1640. 22-a Septembr.

Ezekre ő kegyelme most énnekem maga keze irássával úgy ígérje magát, hogy oztán ami kegyelmes urunknak hitlevelet is merjen adni rólok.

Ő kegyelme jó akaró barátja

Geleji K. István m. p.

magyar püspök.

Az *eredetiből*. Károlyfvári könyvtár Nro 5. IV. 4. 258. sz.

VI.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Isten minden minden (igy!) kívánságos boldog előlmenetekkel áldja, és látogassa nágodat. Az *Bisterfeldius* uram hivatalját látom kegyelmes uram, az ígéretekkel együtt; de mind azok is itt való fizetését a kegyelmének el nem érik, nem hogy meghaladnák, hanem ha a méltóságosb állapotat, és az házasadásban való jobb módot nézi ő kegyelme; úgy vagyon, hogy majd tart (elkopott) ő kegyelme az odavaló járás miatt, hogy jövendőben valami *boldogtalan állapotunk fordúlván*, *nyomorúsága ne történjék*, mivel a bécsi udvarban annak nagy híre vagyon, és az *írját reá is vonták*, amint némelyek ő kegyelmének írták; itt is azolta a *pápisták* ő kegyelmét, azt

mondja, hogy *igen keresztül nézik*; én eleget szólok ő kegyelmének, sőt amint tudom, azt a félelmet szívéből kivenni igyekezem, de ugyan nem csendesedhetik meg; az itt való változandó állapotat is forgatja. Nágodnak jelentem csak azért, hogy tudhassa *kerülő beszéddel ezek felől elméjét ő kegyelmének inkább csendesíteni*; ha *elmegyen*, kegyelmes uram, *ami iskolánk exspirál, oda lesz*, megbecsülhetetlen nagy kárunkkal, és az ecclesiáknak nagy fogyatkozásokkal. — Mindazonáltal mikor előbb ennyire tudtam volna a dolgot, közelebb szállottam volna ő kegyelmével a beszélgetésben; de én nem tudom, mitől viseltetvén mullatta el *Csulai* uram, hogy meg nem írta a nágod kegyelmes parancsolatja szerint; mióta *Medgyesi* uram közzünk jöve, ez az ember nem olyan énhozzám, mint azelőtt vala. A maga félre vonássával ő kegyelmének nem annyira gondolunk, csak másokat is ne corumpálja; de én nem panaszkodom, bánom azt is, hogy találám nágodnak írni.

Béldi uramnak a nágod tetszése szerint mindeneket megírtam a papjával együtt, csak ne késnének a commissáriusok. Ez felől az oláh pap felől kegyelmes uram, itt is hallogattam egyet mást az itt való városi oláhoktól, kik ellenzői voltak előlmenetelének az praefectus uram előtt; *Csernátoni* uram által mind előlbeszélgettem neki; de szörnyű mint expedialta magát, és nevette, s contemnálta, mint hamis vádlásokat; hihető hogy innen találták meg a vajdát; ha ezeknek akar kedveskedni, vagy más valakit akar kívánságok szerint promoteáltatni? a nágod kegyelmes jó tetszése. Az eleibe írt conditiókból megértheti nágod miket kellene a promoteálandó személytől kívánni; én amit meggondolhattam, mind oda írtam, mindazonáltal nágod bölcse elméje szerint több szükséges conditiókat is találhat. Az *szegény urunk* ¹⁾ *levelének a párját im itt küldöm nágodnak*, az originális *Csernátoni* uramnál fog lenni hártýára íratva, a szegény üdvözült praedecessorom ²⁾ formálta vala, de a conditiók igen gyengék, s kevesek is, világosban kell őket declarálni. Tartsa isten nágodat boldog szerencsés állapotban sok esztendőket forgá-

¹⁾ Érti Bethlen Gábor fejedelmet. — ²⁾ *Keserői Dajka János*, Ge-

sáig, és jó hírekkel örvendeztesse meg nágodat. — Albae Anno 1640. 26-a Septembr.

Nágod alázatos káplánja

Geleji István m. p.

P. S. Én nem szeretném kegyelmes uram, ha az havasalföldi vajda neve forgana az erdélyi vladika-tételben, mert ha ő nága ád, vagy commendál valakit; *megkivánja tőle a háladósságot.* Énreám egy hitvány rókamáll-béllést veti! *a minden adománya!* Nekem az sem kell, én megküldöm neki; azért bizony soha nem commendáltam volna; s mint commendáltam legyen penig, nágod tudja, conditionaliter írtam nágodnak, ha valami oly dolog nem obstal; és nem is feleltem felőle, *expresse megírtam.* Mert én mi legyen szívében nem tudom, mutasson isten jobbat helyette. Akiket nem láttam, nem ismerek, sem vellek nem beszéllettem, nem tudok ítéletet tenni felőlök; és én immár nem is mernék ugyan egyik mellett is törekedni, látván most is idegen országban minemű hírem vagyok miatta ártatlanul. A nágod kegyelmes commissiója szerint cselekedtem, amit cselekedtem; látom az leveléből, hogy a megholt vladikát a szegény *Keserűi* uram commendálta volt üdvezült fejedelmünknek.

Jegyzetek. Ezen levelet Rákóci fejedelem Monostoron Septembr. 27-kén 640. bontotta fel, amint a levél külsőjén jegyzése bizonyítja.

Az eredetiből, mely találtatik a károlyfvári könyvtárban Nro 5. IV. 4. 260. sz. alatt.

VII.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Az én holtig való kicsiny szolgálatocskámnak ajánlása után istentől nágodnak minden tisztességes és üdvességes jókat kívánok. Nagy szívem fájdalmával értem kegyelmes uram

lejinek a püspökségben elődje, megválasztott püspöknek 1618 november 18-án, megholt 1633-iki májushó 18-án; lásd Benkő Trans. Tom. II. pag. 173. és 399., bővebben pedig életleírását Smirnai Szent Polikárpus, avagy: az erdélyi refor. püspökökről etc. Kiadta Csernátoni Bod Péter 1766.

Csulai György Geleji utódjáról a püspökségben, l. Benkő Trans. Tom. II. pag. 174. és Sz. Polikárpus. Bod Pétertől 90—97. lap.

Bisterfeldius uramnak az elmenetel felől való megátalkodottságát. Én is ő kegyelmét amennyire tudtam a szóval eléggé törtem immár két ízben is azolta, de csakugyan mind oda vagy on ő kegyelmének vágyódása, a ratióit is ő kegyelmének eléggé értem, melyek között legfőbbeknek itélem a *házasulást*, és a *securitást*, hogy a nagyobb állapotot ne említsem; nágodnak isten jót ád érette, s mi is egész ecclesiájúl alázatos hálaadóssággal vesszük nágodtól, ha valami jó móddal ő kegyelmét megtartóztatja. Az saláriumjának alkalmatlanul való kiadattatásában nem itélem, hogy oly difficultas volna, amely ő kegyelmének az elmenetelre okot adhatna, mert úgy vagyon az, hogy a buzának ajjas s abajdoc (elegyes) volta felől ő kegyelme csak nem régen is panaszkodék. Én a tiszteknek erősképpen meghagytam: hogy ő kegyelmének és *Piscator* uramnak is mentől szebb buzája a collegiumnak vagyon, olyat küldjenek, s ha penig a collegium majorságából és dézmájából olyan buza nem kelne, a mineművel ő kegyelmek megelégednének, pénzen is vegyenek; azért mindenkor látóban egy marokkal alá küldjenek ő kegyelmeknek elsőben, s ha szeretik jó, ha nem, alá se küldjék. Az bort is választva adván ő kegyelmeknek, mindenkor deákokat küldtünk fel, s rendre kóstolják a borokat, és a melyiket választják, azt hozzák alá. Én kegyelmes uram ennél többet nem tudom mit cselekedhetem ő kegyelmekkel, én pénznél egyebet nem percipiólok semmit, annak administratioja felől ami az én kezemtől jár, a debreceni adón kívül, nem itélem, hogy ő kegyelmek panaszolkodhassanak, mert valamikor kérnek, mindjárt adtam, s adok; a debreceniek a mikor behozzák a pénzt, amely nap jutnak, s beszolgáltatják, azon nap ő kegyelmek közé osztom; ha mi fogyatkozás az accidentiáknak beszolgáltatásokban esnék is, senki jó lelkiismerettel nekem nem tulajdoníthatja, mert én meghagyom erősképpen, istenekre, lelkekre, tisztességekre, hogy mindennek a javát küldjék ő kegyelmeknek, s az alumnusoknak; ha nem cselekszik, ők lakoljanak érette, mert én ártatlan vagyok belőle; kulesárok ő kegyelmeknek nem lehetek, hogy magam méressem mindenkor fel, és magam ott legyek mindenkor, és lássam mit hoznak. Ez napokban is megírtam a számtartónak, és a kul-

csárnak, hogy ha gázos és ajjas buzát ide alá szállítanak, immár szóval redájok nem izenek, sem nem írok, hanem vagy alá hozatom őket, vagy magam felmegyek; és addig veretem őket, míg a lelket benne érzik; bizony ezt írtam kegyelmes uram, s én tehát mit tehetek. Méltatlanul vádolt tehát az uraim közül egyik nágod előtt tavaly, vagy az üdön is, hogy én szegény buzával tartom ő kegyelmeket; mi büne nágodnak kegyelmes uram, ha a nágod buzaosztója, vagy valamelyik gondviselője nekem szegény buzát, vagy szegény bort ád, én azt nágodnak nem tulajdoníthatom, mert tudom, nágod neki nem parancsolta.

Az scholában való confusiónak, kegyelmes uram, ha vagyon, nem tudom, ha mi vagyunk az okai, vagy ő kegyelmek; azt én csudálom, hogy ő kegyelme accusálja, mert az ő kegyelmeknek szégyenére van; lám mi elegendő classicus praeceptorokat tartunk nagy fizetéssel, s miért nem rendelik el ő kegyelmek a classisokat? Senkinek nem fáj azon inkább a szíve, mint énnekem, és az istenért rimámkodom ő kegyelmeknek, hogy rendeljék el; s hát mit vethetnek énreám érte? *Én elrendelném, ha ő kegyelmek megengednék*; de sem ő kegyelmek nem cselekszik, sem énnekem nem engedik; mindazonáltal nem szintén olyan confuse vagyon a dolog istennek hála! vagyon amint vagyon, sok íratásommal mind ő kegyelmekre, s mind a mesterekre; de ha mi híjával vagyon, arról mi panaszkodhatnánk ő kegyelmekre méltóbban, mint ő kegyelmek mireánk, holott ő kegyelmeknek teljes hatalmak vagyon az scholában való disponálásra, senki abban ő kegyelmeket nem impediálja. Hogy csak *névvel legyenek ő kegyelmek professorok*; szintén azt *bánom én*, azt akarnám, hogy re ipsa megmutatnák ő kegyelmek magokat azoknak lenni, és rendelnék jó karban az scholát, bírnának az ifjúsággal, melyben nemhogy ellentartó lennék, de segítséggel lennék inkább ő kegyelmek mellett, ha kívánnák; de mást ért kegyelmes uram ő kegyelme az *professor* név alatt, nem a professiót, hanem a *reditusnak szabadoson való dispensációját*, amint ő kegyelméből kivettem, hogy ő kegyelmek akinek mit akarnának adni a deákok közül az ordináriumon kívül is, szabadok lennének vele; ennek eligazítását, és complanálását

kegyelmes uram én nágodra, és senior uraimra hagyom, rendelje el nágod, és ő kegyelmek; valamit énnekem előmbe adnak, én azt cselekszem, de én magamtól a szabott rendet, amely ekkéig observáltatott, és amint én találtam, megváltoztatni nem merészem. Én bizony kegyelmes uram az ő kegyelmek nehézségét egyedül nem viselem, s ő kegyelmekkel magamat idegen országokban is nem diffamáltatom; csak mondja nágod, és kegyelmek senior uraim, mind annyit adok én, valamennyi jut, hiszem nekem nem enyém; enyém volt eddig a bújja, a búsulása, és a bosszúsága; könnyű a jóakaró uraimnak egygyel is, mással is engem nágod előtt terhelni, de *szállana rájuk csak az én gondom, megválnék akkor ő kegyelmek, ha mindenenek kedvetek tanálnák.* Énelöttem még más okokat is forgat ő kegyelmi, mert csudálatos az ő kegyelmi elméje, csak isten aki azt megcsendesítheti. Én kegyelmes uram, ha eddig magam még mértéketlen löttem volna is, mint ember, noha bizony nem vehetem eszemben miben exorbitáltam volna, kész vagyok ezután annál is alázatosban, és engedelmesben viselnem ő kegyelmekhez magamat, főképpen ha érthetném kiváltképpen miben kellessék magamat megmértéklenni; mert *én magam megátalkodott ember nem vagyok, hogy a jó ítést meg ne fogadjam, kisebb embertől is nágodnál;* csak hogy kegyelmes uram attól félek: hogy ha én nekik *hagyítom ezeknek a gyeplőt,* sok illetlen dolgokat kezd nágod hallani a deákok felől. Elhittem bizony, hogy nagyobb confusiót fognak ő kegyelmek is látni, s oztán nágod az én vigyázatlanságomnak, és szunnyazáságomnak fogja tulajdonítani; én a nágod ítéletét és nehézségét is örömezt távoztatom, az ő kegyelmek megbántódását is, hogy énreám semmi-
ben ne vethetnének, amely két extremumok között alig tudom magamat megóvhatni, hogy valamelyikben ne ütközzem. Én a nágod bölcs ítéletét és tanács-adássát örömezt veszem. Én nágodnak ezeket is félve írom, mert ha valamelyik az uraim közzül valamit benne érthet, egyet másképpen referálják ő kegyelmeknek, s mind inkább vesznem kell miattok.

Az *oláh püspökséget* látom nágod kinek adta, a nágod kegyelmessége; csak azt bánom, hogy moldovai; én nem bánom, hogy az havasalföldi nem lön, mert tudom sok búját

láttam volna, ha mi fogyaikozás benne lött volna: efelől mit reménylhessünk az üdö megmutatja. *Máthé vajda* ő nága írja, hogy Moldvából értette, hogy jöttek valami kalugerek ki, akik a püspökséget solicitálják, és azt írja, hogy akárki meggondolhatja, ha illik-e olyannak adni, aki azok közül jött ki, akik nágodnak nem jóakarói; ez azokféle lehet, mert három hetet monda, hogy onnan kijött; de tudom nágod eléggé megvizsgálta állapotját, talán ezt tudva, *Máthé vajda* is inkább ajánlotta volna, hogy az ő nága kalugere lött volna, mint moldvai. De adja isten minden jóra a).

Egy pósta hívja *Bisterfeldius* uramat nágod után *Huszár* uram *Memoriáléjával*; de abban semmi emlékezetet nem adnak afelől, hogy ő kegyelme nágod után menjen. Ilyen bizonytalanul, annyi földre dolga haladékjával, nágod irassát nem látván, mi nem ítélők illendőnek lenni: mert egyébkör nágod mikor ő kegyelmét hivatta, írt ő kegyelmének.

Én kegyelmes uram *Keresszeji* uramnak úgy tettem választ, hogy nem ítéljük illendőnek lenni, hogy csak a divortiumok felől való deliberációért olyan közönséges synodus convocáltassék rendkívül, hanem haladjon a jövődő generálisra, és arra örömetst kiküldünk ő kegyelmek közzé bizonyos atyánkfiait illendő instructióval, ha a mienknél két hétel hátrább esik; de ha másoknak különben tetszenék, s nágodat is úgy persvadeálják, hogy ugyan meglegyen, én csak érthessem, akkor is vagy kettőt az uraim közül kiküldök. Nágod megbocsásson bő írásomról.

Az úristen éltesse nágodat sok jó esztendőig, szép vénségig az ő ügyefogyott nyomorúlt magyar nemzetbeli anyaszentegyházának oltalmára, és engedje ami kegyelmes asszonyunkat ő nágát, s szép fíjait ő nágokat láthatni jó egységben. Ámen. — Albae Anno 1640. 8-a Octobr.

Nágod alázatos káplánja
Geleji István m. p.

Jegyzés. E tájt Rákóci Váradon időzött.

Az eredetiből. Károlyfvarikönyvtár Nro 5. IV. 4. 262. sz.

a) Az előbb említett „*Documenta istorice*” című *oláh munka* szerint I. Rákóci György fejedelem, nem a *Geleji* püs-

pök által ajánlott *egyént*, hanem egy moldovai kalugyert *Forestu Illyést* (Ilie Forestu) nevezte ki erdélyi oláh vladikának, bizonyos *feltételek* mellett. Azonban ez nem csak a feltételeket szegte meg, hanem oly *rendkívüli újításokat* is hozott be, és oly kicsapongásokat követett el, hogy a fejedelem kénytelen volt *Forestut* a püspökségből letenni, és a *világi törvényt* a *büntetés végett* átadni. Helyébe a fenn említett fejevári papot *Simoniu Stefánt* tevén; ki mindenben *Gelejitől*, az „*orthodoxus püspöktől*” tartozott függni. A fenn idézett *oláh munka*, mind a *Forestu* letevéséről, mind pedig a *Simoniu* kineveztetéséről szóló fejedelmi iratát egész terjedelmében ismérteti; sőt a *Geleji* által az V. sz. mellett közlött okmányi *pontokat* is elősorolja, de szembetünő *elferdítéssel* úgy tüntetvén azokat elő mint a melyek csupán a „*kálvinistaságra* váló *hajtásra*” céloztak.

VIII.

Illustrissime Princeps, Domine observandissime etc. Alázatos szolgálatomnak ajánlása után, kívánok az úristentől nágodnak minden lelki és testi jókat, jó szerencsés hosszú életet, boldog országlást szent fijának nevében. Szomorún hallám kegyelmes uram, hogy akiket az istenfélő *patronusok* nagy reménységére, sok költséggel külső országokban a mennyei tudományra taníttatunk, ilyen *magok állítók, és visszavonók válnak közzülök*. Én eléggé nem győzők csudálkozni rajta: honnan lehessen az a megáltalkodottság benne, hogy a nágod méltóságos intésére is annak a *keresztyénségben bevött könyvnek tanítássát* fel nem vállolta, és micsoda lelkiismeret lehessen az, aki olyan jó dologtól irtózik; hanemha ő kegyelme oda valahol hittel kötelezte magát valamire, amely nem engedi annak a könyvnek profiteálását. Én kegyelmes uram, semmi jót nem reménylek belőle, mert soha el nem múlik: hogy valami *zűrzavart* ne indítsanak, mihelyt módjok leszen berne, főképpen pedig az utóbbiak *Tolnai János* uramra néznek, mert ő adigálta őket arra az öszvetanakodásra, melyet aligha még most is az oda lévőek nem continuálnak. — Mikor volna kegyelmes uram, hová küldenünk deákinkat, ugyan bizony nem kellene oda affelé bocsátanunk; mert egy

átalján véggel mérges tudományt szívnak be, amelylyel mind a tudománynak tisztaságát megvesztegetik, s mind az ecclesiában való egyességet megháborítják, ha vigyázásunk nem nem leszen reája. Én mindeniktől elég erős reversálist veszek, s szóval is untig kérem, s intem őket, mikor elbocsátom; de igen kevés haszna vagyon némelyikben.

Az *Bisterfeldius* uram ő kegyelme is szintén megkeményítette magát az elmenetel felől; megbeszélheti *Medgyesi* uram ő kegyelme *) minden ratióit ő kegyelmének, mert sok volna megírnom; én alig hiszem, hogy *jóképpen megmaraszt-hassuk*, mindazon által nem is desperáltam teljességesen, örömesben azt hidjük inkább, hogy megmarad, de amint beszélt: gyengén hihetem igen; ha nágod isten után meg nem maraszthatja ő kegyelmét, mi, nem reménylem, hogy maraszt-hassuk; minemű szomorúságomra legyen csak elszándékozása is ő kegyelmének, meg nem tudom írni nágodnak; elgondolván mind azokat a gonoszokat . . . (kiszakadva) a melyek elmeneteléből következnek; nem hogy én az ő kegyelme elmenetelében consentiálnék: de csak azt nem cselekedném az ő kegyelme megtartóztatásáért, ami teljességesen lehetetlen volna. Elhittem kegyelmes uram, hogy nágod is minden útát módot, valamit bölcs elméjével feltalálhat, meg fog próbálni, amelylyel ő kegyelmét leköthesse, melynek adja az úristen foganatját, s mind ez, s mind egyéb jó végekre hozza meg isten ő felsége nágodat, mind ami kegyelmes aszszonyunkkal ő nágával együtt egésségben. Ámen. — Albae Anno 1640. 6-a Novembr.

Nágod alázatos káplánja

Geleji István m. p.

Az *eredetiből*. Károlyfvári könyvtár Nro 5. IV. 4. 263. szám alatt.

IX.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Alázatos szolgálatomnak ajánlása után kívánok istentől nágodnak mind ez életbeli, s mind az örök életbeli fő boldogságra

*) *Medgyesi Pál Rákóciné* udvari papja volt l. Benkő Transs. Tom. II. pag. 401.

tartozandó lelki testi jókat megadatni. Szomorúan értem kegyelmes uram, a nágod egészségének mostani bontakozását, az úristen ő szent felsége, a minden orvosoknak orvossa oltalmazza nágodat nagyobb nyavalyától, sőt ebből is gyógyítsa ki nágodat szegény hazánknak, fogyatéknemzetünknek, és abban levő ügyefogyott ecclesiájának javára és örömére.

Az inquisitio felől való parancsolatját nágodnak aláza-
tos hálaadóssággal veszem a szent universitas képében. A *musnai* ¹⁾ állapotot jelentem nágodnak kegyelmes uram; a commissárius urak sz. Jánosnapját terminálták volt, hogy akkorra a mieinknek templomokat elkészítsék; alioquin ha nem praestálnák, az unitáriusok az ő templomjoknak usussától mind addig arceáltassanak, míg az orthodoxusok temploma el nem készül; a parochia és schola felől hasonlóképpen; de ők nem tudom micsoda bizodalomtól, azt hiszem *Dániel uram*-tól ²⁾ való biztatásból viseltetve, semmit a dologban meg nem indúltanak, hanem három vagy négy szekér meszet vittek oda, propter formam; sőt nyilván mondják, hogy ők soha sem építik, hanem a minemű pap a templomban predikál, ők arra járnak. Admoneáltatták ugyan a mieinket 5. jun. az épület felől, de azok azt felelték reá, hogy ők csak negyedek a munkában, s öttőlők várnak, vigyék véghez ők a három részt, s nekik is gondjok lesz a negyedik részre. Nágodtól kegyelmes uram azt kívánnók, hogy demandálná ezen commissárius uraméknak, hogy meglátván micsoda effectussa lött commissiójoknak, ha a praefigált terminusra az épületet nem csak el nem végezték, de még csak el sem kezdték, *pecsétlenélk be az ő templomokat* a deliberatio szerént mind addig, valameddig a mieinknek templomokat el nem végeznek; melyből mi nagy jót reménylénk, mert ha csak abban marad, a

¹⁾ *Musina* falu Nagy-Enyed mellett, a reform. főtanoda birtoka. Jelenleg az egész falu oláh vallásra nézve lakói görög-egyesültek, és nem-egyesültek.

²⁾ *Dániel János* udvarhelyszéki alkapitány, 1636-ban I. Rákóczi György alvezére; kit Rákóczi fejedelem különböző követségekre 1640-ben havasföldi *Lupul* vajdához, 1646-ban *Torstensohn* svéd fővezérhez stb. küldött. Rákócinak belső embere levén, mint *unitarius* hitfelekezetét védni igyekezett.

commissáriusok deliberációjának felette igen derogál, melynek még ekkéig ebben az országban nagy vigora volt, mindazonáltal a nágod böles ítélete, nágod tudja minálunknál jobban, ha kell-e mást annál tenni, vagy nem? de a minék mikor volna ideje, talán nem kellene elhalasztani, vagyis kiváltképpen való impedimentum ne interveniálván. A commissáriusok levelét *Medgyesi* uram kezéhez adám, noha azt ítélem nágodnál is fog lenni, aminthogy a szegény *Muzzina* atyafiakét is, melyet nekem irtanak, ha kíváztatik, nágod megtekintheti. Az kézdi-vásárhelyi praedikátor kegyelmes uram, meghalván, a maros-vásárhelyi scholamestert rendeltük helyébe, *Johannes Rozsgonit*, jámbor, hűtös atyafia az nágodnak, méltóztassék kegyelmesen conventióját az előbbi kegyelmessége szerint megíratni; azt hiszem, fog ott *Kapornai* uramnak a páriája lenni; még a szegény *Miskolczy* uramnak is három esztendei saláriumja oda vagyon; ők azt mondják: hogy nágod fizette máshová velek; de én inkább hiszem a nágod kegyelmes asseverációját, hogy a predikátor részét nágod nekik nem parancsolta hogy nágod számára költség, melyért az úristen nágodat megáldja; honnan várhassa a nyavalgós ő szegény árváival együtt annak az intervertáltatott saláriumnak restitutióját? nágod kegyelmes tettségét akarnám fölöle venni. Ezek után tartsa az úristen nágodat ami kegyelmes asszonyunkkal, és édes magzattal egyetemben, sok esztendeig kívánatos jó egészségben, és virágzó állapotban az ő dicsőségére, és ami megmaradásunkra. Ámen. — Albae Anno 1643. 27-a Junii.

Nágodnak alázatos káplánja.

Geleji István m. p.

Károlyfvári könyvtár Nro 5. IV. 373. sz. alatt.

X.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Alázatos szolgálatomnak hűséges ajánlásának utánna istennek nágodra minden szükséges áldassát nagy bövséggel adatni kívánom. Az nágod előnkbe támasztott leveleire kegyelmes uram, im amint mi tudtunk, megfeleltünk; többet is írhattunk volna, de talán ez is sok. Én nem hiszem: hogy olyan alkal-

matossággal és móddal lőtt volna az a fogadás; hanem gyanakodom, hogy a pápistaságra megeskették (Báthori Zsófiát, az ifju Rákóci Györgynét), csak hogy a *communiót*, melyet ők *kicsinyre becsülnék*, neki pro tempore megengedték, csak hogy a *hús-nem-ételt* annak bizonyására, hogy *religióját nem mutálta*, megtartsa. Nekünk a sem tetszik, hogy csak szombaton egye meg; hanem a tetszenék: hogy pénteken is enné meg; mert ha a szombati hús-nem-ételt elhadhatja a fogadás ellen, miért nem a péntekit? vagy ha a szombatit elhagyja, s a péntekit nem, jele, hogy nem gyermekkori fogadástól viseltetik. Én ebből semmi jót nem várok.

A deákok közül négyet *Bisterfeldius* urammal megrekesztettünk mindjárt azon nap; egyik Déva felé ment alá, aki principális volt közöttök, afelől is írtam *Uzoni* *) uramnak, hogy ha ott leszen, megfoghassa, és felküldje. — Kegyelmes uram, talán előbbben a scholában kell törvényeknek lenni, és ha látják, hogy crimínális a causa, úgy kell magistrátus kezébe adni, mert még kétséges, ha capitale-e ez a cselekedet? mivel talán nem mindenképpen úgy volt a dolog, amint udvarbíró uram nágodnak írta. Nágod is méltóztassék a scholát eddig való szabadságában és processusában meghagyni. Bizony dolog, ha magam be nem megyek vala, senki ökött nem detineálta, hanem azon éjszaka előbb állottak volna. Én is fogattam vala egy két feleségű mestert meg, kit *Udvarhelyt tartattam halálra*, írván a seniornak, hogy küldje alá, mivel az elhagyott felesége Déva felé lakik; de míg a senior a tisztek után darabantokért járt, elszaladt a várból, mert az udvarbíró kivezette a tömlőcből, és a számtartó házában tartotta; maga immár azelőtt elszabadult volt egyszer, s ismét megfogták, s visszavitték; a gyanúság az, hogy a számtartóval magok illantották el, megesketvén, hogy pápistává leszen.

Veresegyházi Danckáról (Danzig) írt levelet, Belgiumba ment Elbingából (tengeri város keleti Burkusorsz.) *Cominius* uramtól, a magáé mellett *Cominius* uram levelét is küldötte. Azon nap más levele is jutta ő kegyelmének hozzám; sumája egyik levelének ez, hogy nem jöhet; ezelőtt eljöhe-

*) *Uzoni Balázs* dévai ref. lelkész.

tett volna, de immár mostan nincsen a maga hatalmában, hanem küldjünk vagy két deákot oda hozzá, ő megtanítja a tanításnak tarthatássára; igen dicséri azt a *Veresegyházit*, hogy jól épült mellette. A második levelében kér igen, hogy nágod előtt intercedáljak a *Puchoviában* (*Puchó*, mezőváros Trencsén vármegyében, fekszik a morvai főút mellett) *lakó morvai exulok mellett*, kiket az ott való lutheranus pap sok keserőségekkel illeti, üldözgeti, a lakosokkal őket szinte meggyűlöltette, úgy annyira: hogy immár öszvegyűlő helyet sem engednek nekik etc. Nágod méltóztassék szegények felől ott való gondviselőjének parancsolni, és azt a *morgó predikátort megfenyíteni*: hogy imádkozzanak nágodért, és azzal is terjedjen a nágodnak keresztyén kegyessége, *Cóminius* uram is talán annyival inkább alliciáltatik ami ecclesiánknak való szolgálatjára. Én nem tudom, hol kell venni egy *pentagogiarchát*, (a bibliának öt nyelven magyarázóját) mert *Bisterfeldius* uram nem érkezik, sokfelé vonatik; *Piscator* uram felvennie, mert ugyan anélkül is viselte, de oly plena et absoluta potestással, hogy öneki senki ne praejudicáljon; nem is venné penig úgy fel, ha mintegy jó akaratunkból adnók reá, hanem cum jure pristinae vocationis, úgy mint régentől ötet illető tisztelet, melytől eddig is igaztalanul fosztatott meg, mert ötet illette volna; így beszélget, és hogy fizetését 50 tallérral öregbítsük, sőt az elmúlt észtendőkre is egyszersmind az 50—50 tallért megadjuk, mely tenne 600 tallért, ha többet nem, mivel azt is mondja, hogy neki annyit ígértek volt; valamíg az nem lesz, ő a scholának semmi directiójába magát nem ögyelíti, most sem ment *Bisterfeldius* uramnak sok kérésére csak fel is, hogy a hitván deákokat kikeressék, hanem magamnak kellett felmennem. Immár a nágod kegyelmessége: ha perseverál-e ilyen conditióknak, vagy nem. Én nem vádlásképpen írom nágodnak ezeket, hanem csak akarom, hogy nágod értse, miben legyen a dolog. Én akaratommal egy jó maga viselő, kemény, autoritativus magyar mestert kellene praeficiálni a disciplinának exerceálásában, mert a magyar a német praeceptortól keveset tart; im (elkopott) mostan vehettem valamire *Bisterfeldius* uramat, de estig még csak ennyire való keménykedésre sem

vehettem; de ismét azt gondolom, hogy soha a magyar mesternek nem lehetne authoritása ő kegyelmek miatt. Ezután várok egy alumnusunkat haza, aki felől jó reménységben vagyunk. *Kolmár* (?) uramat is megmátkásíták ugyan hírem nélkül. A felföldi püspök (elkopott) uram, még nágodnak itthon létében írt vala egy levelet, kérvén benne azon, hogy nágodtól nyerném meg egy *Farkasdi* nevű alumnussát nekik komáromi mesterségre, mert szinte elfogyatkozának; ez egy scholájok volna, s az is elpusztúlt, nincsen mester benne; az istenért nágod cselekednék irgalmasságot vélek. Én nem jól értettem itthon nágodat, mert nem reménylettem az üdön, hogy az a deák megjöjjön, hanem most hallom, hogy *Pápai* *) jő, nágod ha akarná, azzal betölthetné abbeli szükségeket: a keresztyén könyörületesség ugyan arra vinne bennünket, hogy ne hagynók szegényeket, mert ők is azon titkos testnek tagjai mivellünk, és ki tudja, mi is juthatunk még olyan nyomorúságos állapotra. Azt ugyan nem itélem annyi aján-dékkal bírni, hogy vagy az itt valónak, vagy a pataki scho-

*) *Pápai János*, kit Rákóci maga költségén küldött a külföldi akademiákba. Adott *reversálissa* ez: „Én *Pápai János* adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik ez levelemnek rendében, hogy az mi kegyelmes urunk tekintetes és nágos *Rákóci György* Erdélyországának fejedelme, Magyarország részeinek ura, és székelyek ispánja etc. Ingyen való jó akarattjából méltóztatott engemet felküldeni költségével *Németországban*, úgy hogy isten mikor onnét alá fog hozni, az ő nága kegyelmes parancsolatja után, vagy itt az *fejérvári scholában*, vagy az *patakiban*, ha kívántatik, három esztendeig tanítok; (és azután szabad akaratomban leszen, ha hol lakásomat akarom rendelni isten rendelése után) kire én is kötelezem magamat igaz *conscientiám* szerint arra is egyszersmind, hogy teljes életemben ezt az igaz *habetica confessiót* akarom tanítani, és vallani; abban állhatatosson meg is maradni; azt semmi külső tévelygéssel, sem a tudományban, sem pedig a disciplinában, és kánoniakban való újítással meg nem mocskolom; életemet pedig az egyházi szent szolgálatban holiig foglalván, és magamat az ecclesiának *praelátusának*, úgy mint püspököknek, és senióroknak, kiknek *instructiójok* alatt élni fogok, engedelmek alá bocsátom. Ez mostani útamra pénzt ő nága egyelsöben adott 350 tallért, *polturát* 60 forintat. Ottfen levő deáki számára is küldött tőlem ő nága száz aranyat, kit nekik is megadok. Mindezekről adtam ez én kezem írása alatt való obligatiómat. — Datum *Albae-Juliae* die 17-a mensis *Julii* Anno 1639.

Az eredetiből Nro 5. IV. 4. 193. sz. alatt. Kfvári könyvtár.

lának megfelelhetne; nágod gondoskodják kegyelmesen felőle. Az úristen nágodat ami kegyelmes asszonyunkkal, és édes gyermekivel egyetemben éltesse sok esztendőig jó egészségben, az ő tisztességre, s ecclesiájának épületére. Albae — Anno 1643. die 2-da Julii.

Nágodnak alázatos káplánja

Geleji István m. p.

P. S. Én félek rajta kegyelmes uram, hogy *ifjúurunk, és asszonyunk még megkeményednek inkább a sok szép intésekkel; és így nem jó jó ki belőle.* Ha nágod, kitől isten oltalmazzon, szemre talál hányni, keserves állapotot látok következni mireánk nézve. Nágodtól kegyelmes uram kegyelmesebb választ vártam volna a dévai földök felől; eléggé szomorkodunk rajta.

Jegyzés. Az *eredetiből.* Károlyfvári Battyáni könyvt. Nro 5. IV. 4. 375. sz. alatt.

XI.

Illustrissime Princeps, Domine Clementissime etc. Isten minden kívánságos jókkal látogassa nágodat. Az *musnai* dolog felől való leveleket a commissárius uraknak kegyelmes uram, minap nágodnak el nem küldhettem vala, mert nem találhatám a levelek között; hanem juta oztán valami homályoson eszembe, hogy Udvarhely-Székre küldöttem volna, s ott is volt, a musnai predikátornál, melyet hozzám kerítvén, im immár nágodnak elküldöm. Lehet kegyelmes uram, a mi-einknek is valami vétségek, mert én meghagytam vala nekik, hogy ők az ő részekről járjanak el dolgokban, de azt hiszem: hogy az ott való törvénybeli atyafiak közzül némelyek adták ismét tanácsul nekik, hogy várjanak a nagyobb résztől; sőt ugyan tudom is, hogy így lőtt; de mindazonáltal kegyelmes uram, nem vehetnek ők abból magoknak mentséget; mert egyáltalán véve el, nem vala semmi szándékok reá, hogy építsenek; hanem csak pro forma vitt kiki közzülök egy egy szekér követ házához, és a templom mellé penig egynehány szekérrel, a *Dániel* uram tanácsából, mert magára vállalta hogy nem leszen semmi bántások, gondot visel ő reájok. A terminus előtt vagy két héttel küldettek ugyan tőlök,

hol építsenek templomot nekik? de az is csak írásban volt; az volt feltöltött céljok, amit immár véghez vittek, hogy repulsiót tegyenek. Gonosz példa igen, kegyelmes uram, ezután ezt szokássá veszik, és a commissáriusoknak nem leszen semmi erejük. Ugyan illendő kegyelmes uram, hogy nágod ne hagyja semmiben, hanem evocáltassa őket, mind amaz *új-székelyekkel együtt, akik az oláhok halottjának hagyták harangozni harangjokkal, s a mieinknek pedig nem.*

Az nágodtól előnkbe terjesztett kérdésre, kegyelmes uram, megfelelünk, és *Bisterfeldius* uramtól elküldjük. A hitvány deákokra ma kellene kegyelmes uram törvényt látniok, de *Piscator* uram nem akar jelen lenni törvényekben, immár nem tudom: mire megyen *voxok*? mikor immár felém sem jönnek, hanem csak oda az szomszédságba járnak. Az úristen tartsa nágodat kedves jó egészségben minden szerelmessivel egyetemben. — Albae Anno 1643. 29-a Augusti.

Nágod alázatos káplánja

Geleji István m. p.

Leíratott az *eredetiből*. Károlyfvári könyvtár Nro 5. IV. 4. 382. szám alatt.

TÖRTÉNELMI ADATOK

GR. KEMÉNY JÓZSEFTŐL *).

X.

PRÁGAI ANDRÁS PANASZA NEMZETÉRŐL 1628.

Prágai András 1628-ban idősb Rákóci György meghagyásából magyarra fordította Guevara Antalnak „*Horologium Principum*” nevű munkájának első és harmadik könyveit (a második ugyanis már át lévén fordítva 1610-ben Draskovics János által és azokat sajtó alá is adta ily cím alatt:

„*Fejedelmeknek Serkentő Oraia, azaz, Marcus Aurelius*

*) Közli Vass József kolosvári tanár, könyvtárnok s magyar akad. lt. Szerk.